

Абдырахманов Т.А.

БИЛИМ БЕРҮҮ САПАТЫНЫН МАСЕЛЕЛЕРИ

Абдырахманов Т.А.

ВОПРОСЫ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

T.A. Abdyrakhmanov

THE QUALITY OF EDUCATION

УДК: 377.378.1

Макалада Кыргызстанда акыркы жылдары, мектепке чейинки, жалпы билим берүүчү жана жогорку мектептерде билим берүүнүн сапатынын төмөндөө тенденциясы туруктуу мүнөз ала башташы тууралуу көп козголот.

Негизги сөздөр: билим берүү, сапаты, жогорку окуу жайлар, билим берүү стандарттары, талаптар, мамлекеттик стандарттар.

В статье речь идет об устойчивом характере тенденции снижения качества дошкольного, общего и высшего образования в Кыргызстане за последние годы.

Ключевые слова: образование, качество, высшие учебные заведения, образовательные стандарты, требования, государственные стандарты.

The article deals with the stable nature of the trend of decline in the quality of pre-school, General and higher education in Kyrgyzstan in recent years.

Key words: education, quality, higher education institutions, educational standards, requirements, state standards.

Соңку жылдары Кыргызстанда билим берүүнүн сапатынын төмөндөп кетиши жөнүндөгү сөздөр күн өткөн сайын арбып бара жатат. Ошого жараша маселени толуп жаткан себептер менен түшүндүрүү аракеттери болууда. Алардын бири катары республикадагы билим сапатын көзөмөлдөө, баалоо жана башкаруу иштеринин чабалдыгын айтып жүрүшөт.

Бул маселени Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талаптарынын негизинде түзүлгөн билим берүүнүн сапатын баалоо жана көзөмөлдөө системасынын, билим сапатын жогорулатууга болгон стимулдун жетишсиздиги менен байланыштырып жүрүшөт. Ушундан улам, акыркы жылдары, мектепке чейинки, жалпы билим берүүчү жана жогорку мектептерде билим берүүнүн сапатынын төмөндөө тенденциясы туруктуу мүнөз ала баштады. Бул маселени чечүү үчүн Кыргызстандын Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талаптарына ылайык түзүлгөн билим берүү программаларынын сапаты эл аралык стандарттардын көзөмөлдөө, баалоо жана башкаруу системасына дал келиши зарыл. Бирок, бул оор маселе. Ошондуктан Болондук процесстин билим сапаты боюнча иштеп чыккан концептуалдык талаптарын киргизүү жана ишке ашыруу Кыргызстандагы билим берүүнүн сапатын советтик эски, экстенсивдүү мүнөздөгү параметрлерден алып чыгууда маанилүү кадам болмок. Бул иш бир катар та-

таал маселелерди чечүү зарылчылыгы менен байланышат. Мисалы, Кыргызстандын жогорку окуу жайларында билим берүү ишмердүүлүгүнүн сапатын баалоо алардын салттуу-экстенсивдик иш өлчөмдөрү (мугалимдердин илимий даражасына жараша компьютердик техникалардын, китептердин, имараттардын саны ж.б.) менен байланышат жана негизинен сандык мүнөздөгү индикаторлордун негизинде жүргүзүлөт. Алар болсо европалык интеграциялоочу Болонья процессинин сапаттык талаптарына көп дал келбейт.

Мисалы, жогорку окуу жайларынын ишмердинин сапаттык абалын баалоо индикаторлорунун бири болуп, окуу жайларында студенттерди окутуу үчүн пайдалуу окуу аянттарынын көлөмү жана Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талаптары эсептелет. Азыркы убакта Кыргызстандын жогорку окуу жайларын лицензиялоо жана аттестациялоо убагында Мамлекеттик стандартка ылайык норматив боюнча күндүзгү бөлүмүнө окуган бир студент үчүн орточо 9м² талап кылынат. Бирок, бул нормативдин техникалык-экономикалык жана илимий-методикалык жактан аныкталган негизи жок. Анын үстүнө алар советтик чыгашалуу калдык принциби менен каржыланган экономиканын жана экстенсивдик факторлорго таянган советтик жогорку билим берүүнүн мезгилинде, жарым кылымдан ашык мурда кабыл алынган норматив болчу. Чыгашалуу дегенибиз, жогоруда көрсөтүлгөн окуу аянты 1 студентке 1м² 1 күн окуганга эсептелген. Ал эми орусиялык окумуштуулардын азыркы учурдагы элементардык эсептөөлөрү көргөзгөндөй, рыноктук мамилелердин шартында окуу аянттарын интенсивдүү жана эффективдүү 2-3 смена менен колдонгондо болжолдуу түрдө күндүз окуган бир студент үчүн 3-3,5м² окуу аянты эле жетиштүү экен. Ал эми Германияда болсо, бир студентке норматив боюнча 4м² окуу аянты талап кылынат. Белгилей кетчү нерсе, германиялык стандарттарга өтүү менен орусиянын жогорку окуу жайлары жылына 12 млрд АКШ долларын үнөмдөөгө мүмкүнчүлүк алышары болжолдонууда. Ал эми биздин жогорку окуу жайларыбыз андай шартта канчалаган акчаны үнөмдөй алышмак?

Азыркы учурда Кыргызстандын мамлекеттик билим берүү стандарттарынын негизинде күндүзгү окутуу формасындагы 12 студентке 1 компьютер

туура келиш керек деген талабы, чынында, европалык стандартка ылайык келбейт. Мындан бөлөк, компьютердин сапаттык окутуунун инновациялык технологияларынын параметрлери, (мисалы, кечээ жакында гана жаңы чыккан Pentium I компьютерлери азыр музей экспонаты эле болуп калды), компьютердин Интернет-каналга туташкандыгы (каналдардын саны жана алардын 24 саат ичинде иштөө мөөнөтү), локалдык желеге туташкандыгы (окуу жайдын окуу программасынын негизинде сандык көрсөткүч), мультимедиа каражаттары менен жабдылып-жабдылбагандыгы (электрондук окуу китептеринин, окуу куралдары, гипертексттер ж.б.у.с. факторлорду) эске алуу да зарыл. Буларсыз компьютердин пайдалуу аракет коэффициенти нөлгө барабар болуп калат.

Акыркы мезгилде жогорку окуу жайларынын профессордук-академиялык чөйрөсүндөгү докторлор менен илимдин кандидаттарынын сандык жана сапаттык катышы боюнча стандарттуу талаптар бир топ суроолорду жаратат. Биринчиден, бул курамдагы илим кандидаттары менен докторлорунун көпчүлүгү советтик система боюнча даярдалса да, бул жагдай жогорку окуу жайларын аттестациялоодо сапаттык фактор катары мааниге ээ болууда. Экинчиден, илимпоздун (илимдин доктору, кандидаты) илимий-изилдөөчүлүк жөндөмү менен педагогикалык ишмердигинин, тажрыйбасы менен квалификациясынын (доцент, профессор) ортосундагы талап кылынып келе жаткан түздөн-түз байланыш да күмөн туудурбай койбойт. Мисалы, окуу жайынын илимий иштери боюнча проректору же академик болгон адам сөзсүз эле мыкты окутуучу же профессор боло албайт. Ошол эле учурда, айрым тубаса таланты бар окутуучулар көрүнүктүү илимий кызматкер боло албайт. Үчүнчүдөн, мыйзам ченемдүү күмөн туудурган суроо: жогорку окуу жайларынын квалификациялуу педагогикалык кадрларынын тигил же бул сапаттык көрсөткүчтөрүн талап кылганда, эмне үчүн магистрлер жана Phd докторлор эске алынбайт?

Мындай көрүнүш Кыргыз Республикасынын 1992-жылы декабрь айында кабыл алынган «Билим берүү жөнүндөгү» Мыйзамына ылайык жогору квалификациядагы кадрларды даярдоодо Кыргызстан көп деңгээлдүү системага өткөнүнө карабай сакталууда. Мисалы, Республиканын жогорку билим берүү системасында магистрлерди нормативдик-укуктук жактан тоготпоочулук КРнын Билим жана илим Министрлиги тарабынан бекитилген (01.12.2004-ж.) «Кафедра жөнүндөгү жобонун» кабыл алынышынан дагы байкалат. Ага караганда, кафедранын ачылышы үчүн мурдагыдай эле илимдин доктору жана кандидаты, илимий даражасы болгон мугалимдердин тиешелүү саны гана жетиштүү. Ал эми магистр даражасы менен окутуучунун болуш керектиги тууралуу бир ооз да сөз жок. Ушул өнүктөн алганда, Кыргыз Республикасынын «Билим жөнүндөгү» Мыйзамын-

дагы, «жогорку кесиптик билим мекемелериндеги педагогикалык ишмердикке магистрден төмөн эмес билимдүү адистер алынышы керек» деген талабы, шарты менен эч кимдин иши жок сыяктуу.

Дегинкиси, Болондук процесстин талаптарына ылайык «бакалавр» менен «магистр» даражаларынын расмий статусун аныктоо боюнча алгылыктуу иш жүргүзүлбөй жатат. Ошондой эле, ушул күнгө чейин «Башкаруучулардын, кызматтык адистердин квалификациялык справочнигине» толуктоолор жана өзгөртүүлөр киргизилген жок. Айтор, «бакалавр» менен «магистр» даражасы бар кызматчылардын карьералык өсүшүн камсыз кылган жана моралдык-материалдык жактан стимулдаштыра турган механизмдер алиге чейин түзүлө элек. Ошондой эле, жакынкы аралыкта өлкөбүздө боло турган PhD даражасынын легитимдешүүсүн караштыруу зарылчылыгы туулат. Анын эмгек рыногундагы расмий статусун, ошондой эле жогорку мектептеги алардын ролун аныктоо керек. Совет доорунан калган илимдин доктору жана кандидаттары, азыркы учурдун талабы менен алганда, педагогикалык эмес, жөн гана илимий даража катары каралат. Демек, бара-бара Болонья процессинин алкагында республиканын жогорку билим берүү системасында булар анча деле чечүүчү мааниге ээ болбой калышы ыктымал.

Жогорку жана орто кесиптик билим берүүдө сапат маселесине байланышкан көпчүлүк проблемалардын олуттуу себеби ушул мезгилге чейин өз алдынча коомдук аккредитациялык институттун ачылбагандыгы болуп эсептелет. Чындыгында, бул маселени чечүү 1992-жылы кабыл алынып, 2003-жылы кайра толуктоолор киргизилген Кыргызстандын «Билим берүү жөнүндөгү» Мыйзамында каралса да, ушуга чейин ишке аша элек. Ошол эле учурда, азыркы мезгилде Ednet уюму тарабынан даярдалып, бир нече жолу талкуулангандан кийин кабыл алынган «Көз карандысыз аккредитациялоо жөнүндө Жобо» жана анын негизинде пилоттук аккредитациядан өтүүгө ниеттенген бир нече жогорку окуу жайлары пайда болгонун белгилеп коюшубуз керек.

Белгилүү болгондой, Болондук процесс улуттук өкмөткө жана эл аралык уюмдарга такыр көз каранды болбогон милдетүү түрдөгү коомдук аккредитациялык агентстволордун болушун талап кылат. Ошого ылайык жаңы нормативдик талаптар менен сапаттын кепилдигин аныктоо жана алардын аткарылышын камсыз кыла турган жаңы стандарттарды киргизүү шартталат. Демек, азыртадан эле көз каранды эмес аккредитациялык кызматтар түзүлүп, эл аралык талаптардын негизиндеги критерийлерден курулган жогорку жана орто кесиптик билим берүүнүн сапатын баалоочу жаңы стандарттарынын иштелип чыгышы жана алар боюнча жаңы усулдарды киргизүү зарыл. Айтор, Кыргызстандын Билим берүү программалары, алардын сапаттары эл аралык талап-

тар менен шайкеш келген учурда гана алардын дүйнөлүк эквиваленттүүлүгү камсыз кылынат жана биздин жогорку окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрүнүн европалык эмгек рыногуна тоскоолсуз катышуусуна шарт түзүлөн. Эл аралык жана жергиликтүү аккредитациялык агенттиктерди түзүү жана жогорку окуу жайларын аккредитациялоо маселесинде Казакстанда алгылыктуу иштер аткарылып, бул өлкөдө 7-8 эл аралык жана Казакстандык агенттиктер түзүлүп, иш алып барышууда.

Албетте, бул багытта өлкөнүн жана чет өлкөлөрдүн жогорку билим берүү системаларында иштеп жаткан билим берүү программаларын улуттук билим берүү программаларына жакындаштыруу максатында жана дүйнөлүк тенденцияны эске алып, Кыргызстандын Мамлекеттик билим стандарттарын жана

окуу программаларын дүйнөлүк аналогдор менен унификациялоо керек болот. Мисалы, Европалык сапатты системалык түрдө башкаруу (Total Quality Management) концепциясынын жана ISO 9000: 2000-ж. сериялуу стандарттарынын негизинде өлкөнүн жогорку билим боюнча дипломдорун, негизги окуу курстарынын жана программаларынын мазмунунун катологдоштуруу, унификациялоо, кодификациялоо камсыз кылынышы керек.

Жогорку жана орто кесиптик билим берүү тармактарынын иштеринин сапатын көзөмөлдөөдө жогоркуда белгиленген маселелерден башка дагы жагдайлар бар. Мисалы, илимий-изилдөө иштеринин натыйжалуулугу, студенттердин академиялык мобилдүүлүгүнүн деңгээли сыяктуу.

Рецензент: д.филол.н., профессор Байгазиев С.